

מים

ועל מה שבניהם

צבי מרלינג

כשהתורה פותחת בבריאת העולם אין היא חפצה אך ורק בתיאור עובדות ותהליכים פיזיולוגיים בלבד. יש ברצונה להציג ולנתח את המציאות והווצרותה כך שנוכל לעבוד את ה' במובן הכי רחב של המושג. חפצה היא שנגייס את כל המהויות, ההכרות והרצונות, המתומצתים ביסוד ההויה.

היגיון שכלי הוא ומובן לכל בר דעת שכאשר יוצר מתכנן את יצירתו, מפיק אותה, מגמר אותה או אפילו מתקן אותה - הכל הוא עושה בהתאם למטרה הראשונית הנרצת מהיצירה. ולכן דוקא תיאור בריאת העולם יכול לתת הבנה למטרות הכי בסיסיות יסודיות ומהותיות.

מים - 3 שלבים

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי כַּמְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: (בראשית א ו-ח).

הסתכלות מרפרפת מעלה הבנה פשוטה לפרשיה זו. הקב"ה חילק ביום זה בין המים הנמצאים בשמים למים שיש על כדור הארץ. אולם, הקשיים בפסוקים אלו מחייבים לחלק חלוקה זו לשלבים.

ראשית, התורה מתארת את בריאת הרקיע באומרה "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ", וזוהי בריאתה ממש וכמאמר הכתוב "בְּדִבְרֵי ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ" (תהלים לג ו), אם כך מדוע איפה מוסיפה התורה ואומרת "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ"? הרי לפני הקב"ה אין פער בין תכנון וביצוע, "ברוך אומר ועושה", עשיתו היא במאמרו!

עוד יש לתמוה ולשאול על תיאור הרקיע. בתחילה נתפס הרקיע כמבדיל בין מים למים ותו לא, אולם מהמשך הפרשיה משמע שיש פער בין הרקיע המבדיל לבין המים. "אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ", "אֲשֶׁר מַעַל לָרָקִיעַ". ואכן כך הבין גם המדרש באומרו "כחלל שבין הארץ לרקיע כך יש בין הרקיע למים העליונים. יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, ביניים ובינתיים. אמר רבי תנחומא אנא אמרי טעמא, אילו נאמר 'וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת

הרקיע ויבדל בין המים אשר על הרקיע, הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים, וכשהוא אומר ובין המים אשר מעל לרקיע הרי המים העליונים תלויים במאמר (בראשית רבה ד ג).

וכאן מתוספת שאלת המדרש המפורסמת "למה אין כתיב בשני 'וירא אלוהים כי טוב'?" ונצטרך לתשובתו "לפי שלא נגמרה מלאכת המים", כוונת הדברים שתהליך חלוקת המים נגמר רק ביום שלאחר מכן - ביום השלישי, ולכן נאמר בו פעמיים 'כי טוב'.

על פי כל האמור אפשר לחלק את חלוקת המים לשלושה שלבים: א. הבדלת המים - "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מִבְדֵּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם". ב. הרחקת המים - "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ וַיְבַדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי כֵן". ג. קיווי המים וחשיפת היבשה, תהליך המתבצע ביום השלישי.

מידת הדין: התחלה וסוף

על תהליך יסודי יותר כותב רש"י בפירושו על הפסוק "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ": "בתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין". וביחס לפירוש זה ראוי לשאול, איך אפשר לאמר שהקב"ה ברא את העולם ב"נסוי ותעייה"? והרי הקב"ה יודע מה הכי טוב לקיום המציאות! ולכן צריך להסביר שגם בשלב הראשון של "עלה במחשבה" ישנה חשיבות עליונה.

ונראה לאמר שכדי שתהליך כלשהו יוכל לצאת אל הפועל על הצד הטוב ביותר מחוייב הוא שגם התכנון המקדים יהיה מושלם. כדי שהעולם יוכל להגיע אל מטרתו צריך הוא להופיע בתחילה בצורתו המתוקנת. במילים אחרות, כדי שהעולם יוכל לעמוד בזכות להתקיים כי כך מגיע לו - במידת הדין, צריך הוא להתקיים גם בתחילתו במידת הדין.¹

דוגמא מפורסמת היא בריאת אדם הראשון. כשהוא נברא הוא נברא דו פרצופי, "זָכָר ונקבה בְּרֵאשִׁית" (בראשית ה ב), אך לאחר מכן הופרד לזכר ונקבה. מטרת ההפרדה היא לפתוח ולשכלול הצד המאפיין של כל אחד מן הצדדים. האיש צריך לפתח את הנתינה

1 על צד האמת מהותו העצמית היא לעמוד במידת הדין, כדי שיוכל להשתלם ולהתפתח שיתף הקב"ה את מידת הרחמים.

שלו, והאישה - לשכלל את הקבלה שלה (שגם היא נתינה אך באופי של קבלה). כדי שבאחד מן הימים יתאחדו אחד עם השני ויוציאו לפועל את כל מה שחידשו בעצמם, מתחילת ברייתם היה צורך לקבוע את מהותם כמחוברים. "עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׁר אֶחָד" (בראשית ב כד).

מים - התהליך

גם אצל המים החל אותו התהליך. האידאל הוצב בכך שאין פער בין מים עליונים למים תחתונים, אך כדי להעמיק בהם את המאפיינים שלהם, נפער המרחק בניהם. תהליך התיקון הוא לחזור ולחברם חזרה לטבעם הראשוני - להשפעה מירבית ביניהם. "אין בין מים העליונים למים התחתונים אלא כמלא נימא ... מאן דאפריש אות ברית בין מים למים ומנע זרעא מניה דאחזר עלמא לתהו ובהו"² (תיקוני זוהר יח).

אך כעת יש צורך להבין מה משמעות ההבדלה בין מים למים, החלוקה בניהם, ועוד לפני כן, מהי מהותם של המים?

המאפיין של המים הוא חוסר ההגדרה הפרטית. אין אפשרות לקרוא שם למים בניגוד לשאר החומר. המים הם עירבוב והתכללות של הפרטים עד שאין פרטים כלל. לפני הפרדת המים, המושגים כח וחומר, רוחניות וגשמיות, היו ממש אותו הדבר, לא שווים אלא אחידים. לא היה להם משמעות בפני עצמם כלל.

כאשר הופרדו המים, יש כבר "מים עליונים" ו"מים תחתונים", כח וחומר. מושגים אלו כבר לא מאוחדים, הם אפילו סותרים. הכח מאבד את ביטוי והופך למנותק משהו. החומר מאבד ממשמעותו - מקרבתו למדות, לאלוקות, "לא פירשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבכיה (בראשית רבה ה ד)". אך כדאית היא ההבדלה, שמטרתה חיבור השלם יותר של כח וחומר, בהתכללות זו כבר יש לכל פרט ביטוי ועצמיות, יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה.

עולם דתיקון - בין מים למים

העולם הבחירי שלנו ממוקם על קו המחלוקת, מטרת האדם בבחירתו היא לאחד בין ההפכים ולהביא להשלמה הדדית בניהם. מטרה זו יוצאת לפועל באמצעות ההפרדה

2 משמעות המושג "תהו ובהו" הוא מצב של חוסר השפעה נכונה - תוצאה של שבירה.

3 החומר פותח בעצם ברייתו.

המוחלטת בין כח וחומר. פיתוח צד הכח³, ואזי לאט ובזהירות להשפיע מן הכח אל החומר. חיבור זה יכול להתבצע רק מפני שבניגוד לחיצוניות ששם הם נראים סותרים בפנימיות הם משלימים (כאיש ואישה).

אפשר לראות דרך תיקון זאת בציווי ה' לנח לעשות תיבה. המציאות לפני המבול הייתה של תוהו ובוהו. נפער פער בין הכח והחומר. פער שהתבטא בכך שהכוחות לא מצאו את דרכי ההשפעה הטבעיים להם על החומר, ועל כן בוטאו באופנים שליליים.

על רקע מציאות זאת ה' מצווה את נח לבנות תיבה - אופן חיים מכונס. בתיבה כוחות החיים לא יוצאים אל הפועל כלל, "האנשים לבד והנשים לבד, לפי שנאסרו בתשמיש המטה..." (רש"י בראשית ז ז), תפקיד ההתכנסות הוא גמילת הכוחות מאופן הוצאתם לפועל הלקוי.

לאחר מכן זהו הזמן להתחיל ולהוציא כוחות לפועל, אט אט, לשלוח את העורב ואת היונה ולבדוק הקלו המים.

רק לאחר שהיה נראה ש"חֲרָבו הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ" אפשר היה לפתוח את הסכר ולתת דרור לשטף הכוחות, "צֵא מִן הַתֵּבָה". אזי לאחר התיקון ימצאו יובלם וביטויים באופן מתוקן ושלם.

העבודה הפרטית

גם באדם עצמו התיקון הוא כך. צריך הוא לנסר עצמו מן החומר, ואל לו לתת מרחב פעולה ליצריו למרות שעושק הוא בכך את טבעו, שהרי טבע האדם הוא להוציא לפועל את כל הטמון בו. רק באופן כזה יכול הוא להשתלם ברוחו ולגומלה מדרכיה הקלוקלות. או אז כשר הוא לפעול עם שאר כוחות נפשו החומריים. וְהָיָה כִּי עָץ שָׁתוּל עַל פְּלִגֵּי מַיִם אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יָבוֹל וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ (תהלים א ג).